

Prof. Dr. Muhamet MALA, Prishtinë

GJERGJ KASTRIOTI - SKËNDERBEU DHE PAPATI

Sfondi kishtar i luftës së Gjergj Kastriotit Skënderbeut

Gjatë shekullit XV presioni i fuqishëm ushtarak dhe politik osman e detyroi pothuajse tërë popullatën e krishterë të Ballkanit që ti drejtojë sytë kah perëndimi. Lindja ortodokse, ishte dërmuar gati plotësisht, nga nami dhe territori i saj i dikurshëm kishte mbetur vetëm një rrethinë e ngushtë me kryeqytetin e saj Konstantinopolin e famshëm. Në këto rrethana, kur kështjella lindore e Perandorisë Romake ishte humbur pakthyesëm, shqiptarët në kontekstin e mbrojtjes së pjesës së pa pushtuar të Ballkanit u bënë faktor i rëndësishëm i kooperimit me rrymat perëndimore që pretendonin organizimin e mbrojtjes kundërosmane. Në këto rryma kundërosmane pa dyshim rolin më të madh e luajti kisha perëndimore, përkatësisht papët që qëndruan në krye të këtij institucioni me fuqi të madhe ushtarake, politike e morale të kohës. Në fakt nën udhëheqjen e kishës katolike u bënë përpjekje për organizimin e kryqëzatave që do të ishin një „spiritus movens“ i një lëvizje të gjerë kundërosmane. Rolin e bartjes së kësaj barre në trevat shqiptare e mori fisnikëria shqiptare që kulmoi me rolin dhe emrin e Gjergj Kastriotit- Skënderbeut. Kuptohet se në rrethana të kohës lufta kundërosmane e Evropës dhe e shqiptarëve nuk mund t'i ikte edhe konotacionit fetar, prandaj trajtimi i këtij aspekti të rezistencës shqiptare është elaboruar nga historiografia e jonë dhe e huaj e cila si rezultat pati dy përfundime diametralisht të kundërta. Në njërin të përfaqësuar kryesisht nga studiues që për profesion kishin edhe teologjinë e krishterë dhe në tjetrin bënë pjesë kryesisht historianë të periudhës së monizmit dhe

ateizmit në Shqipëri¹. Të parët e potenconin rolin dhe rëndësinë që papati luajti në ndihmën dhe organizimin e rezistencës shqiptare kundërosmane ndërkaq të dytët e minimizonin apo e mohonin këtë rol. Pati edhe vlerësime ekulibruese që përmbanin elemente edhe të njërës edhe të tjetrës palë.

Qëllimi ynë në këtë rast nuk është që ta vlerësojmë ndihmën apo mos ndihmën që papati ia ofroi Skënderbeut por kemi për qëllim që ta paraqesim sfondin historik dhe fetar të rezistencës shqiptare dhe vetë luftën e heroit tonë Gjergj Kastriotit- Skënderbeut. Vizioni i Skënderbeut ishte që të shfrytëzonte mundësit që i ofronte edhe njëra edhe tjetra palë duke mos e parë si pengesë, por si mundësi veprimi në favor të çështjes madhore të tij. Në esencë, përveç faktit të dobësimit të ndikimit të ortodoksizmit, orientimi i Kastriotit kah perëndimi ishte orientim i drejtë i politikës së jashtme. Në të vërtetë së bashku me ofensivën ushtarake të perëndimit rritej edhe ndikimi i kuris papale. Në koncilin florentin 1439, ishte arritur vetëm formalisht bashkimi i Kishës Perëndimore me atë Lindore sepse përkundër rrezikut shumica e klerit ortodoks grek vazhdoi me fanatizëm luftën kundër „latinizmit“. Edhe pse në plan të gjerë lufta e Evropës kundër Perandorisë Osmane na del si luftë ndërmjet dy kulturave, dy civilizimeve, apo dy religjioneve në esencë krishterizmi evropian mbante në vete farën e përçarjes ortodoksi-katolicizëm që nuk pushoi edhe kur rreziku osman ishte shumë evident. Koha e veprimit të Skënderbeut, përkatësisht gjysma e dytë e shek. XV, ishte koha e shtimit të rëndësisë dhe rolit të katolicizmit në Evropë. Këto trende u reflektuan edhe në trevat shqiptare. Fisnikëria e lartë shqiptare në brigjet e Adriatikut kishte qenë përherë në masë katolike. Edhe ata fisnikë të paktë nga viset veriore shqiptare që identifikoheshin me ortodoksi, pas dobësimit të Serbisë, kishin kaluar me kohë në katolicizëm duke u inkorporuar me shumicën siç ishte rasti i vitit 1369, kur Balshajt pranojnë katolicizmin duke hequr dorë nga ortodoksia dhe duke iu përshtatur në mënyrë konfesoinale mjedisit

¹ Shih Marin Barleti, Historia e Skenderbeut, Tiranë 1962; Athanas Gegaj, Arbria dhe Gjergj Kastrioti Skenderbe, Tuz 2003; Anton Fishta, Skanderbegu dhe Franceskajt, në „Hylli i Dritës“, Shkodër 1930; F.S.Noli, Gjergj Kastrioti Skenderbeu Prishtinë 1968; Stavri Naçi, Mbi Marrdhënjet e Papatit me G.J.K. Skenderbeun, në Konferenca e Dytë e studimeve Albanologjike, Tiranë 1968; Kristo Frashëri, Skenderbeu Jeta dhe vepra, Tiranë 2002; Jahja Drancolli, Shteti mesjetar i G.J.K. Skenderbeut, Pejë, 2001; Flamur Hadri, G.J.K. Skenderbeu dhe epoka e tij në historiografine shqiptare Prishtinë 1987, etj.

shoqëror shqiptar.² Ndryshimi drejtë katolicizmit kishte filluar fuqishëm qysh me ardhjen e Anzhuinëve më 1272 dhe ishte kundërpërgjigje ndaj depërtimit ortodoks nga Serbia. Në Krujë ndikimi i ortodoksisë ishte larguar pikërisht me ardhjen e anzhuinëve³ mirëpo roli i tij nuk ishte zhdukur tërësisht nga këto treva. Në fakt fillet e forcimit dhe dobësimit të ortodoksisë në viset veriore shqiptare ishin të lidhura me formimin e kishës autoqefale serbe në vitin 1219. Ky proces kishte marrë hov në Zetë përkatësisht në Dukle gjatë shekujve XIII-XIV, duke e thyer vazhdimësinë katolike gjatë bregdetit që i lidhte dioqezat katolike dalmatino-kroate me ato shqiptare dhe duke i shndërruar shqiptarët e veriut në një ishull të katolicizmit të rrethuar me ortodoksi. Kjo vazhdimësi kishte ekzistuar me kohë sa që edhe paraardhësit e nemanjidasve që tani përfaqësonin ortodoksinë shtetërore serbe, dikur sipas priftit nga Dioklea ishin pagëzuar nga priftërinjtë katolikë.⁴ Papati, duke dashur që ta ruaj dhe ta vazhdoj ndikimin në këto hapësira u mundua që ti lidh për veti familjet fisnike shqiptare. Në bulat papale nga viti 1319, të lëshuara me rastin e organizimit të kryengritjes kundërserbe, fisnikët shqiptarë të familjeve Muzakaj, Matrangaj, Arianiti, Blinishti, Jonima quhen „dilecti filii“ dhe „viri catolici“⁵. Mirëpo, përkundër këtyre veprimeve, ortodoksia nuk ishte larguar nga trevat veriore shqiptare duke krijuar një laramani fetare edhe pse në masë më të madhe katolike. Kështu kemi një rast kur një „Radoslaus comes Albanie „ është quajtur thjeshtë „nobilis vir“(burrë fisnik)⁶ që nënkuptohet se i përkiste ortodoksisë dhe sundonte në zonën e deltës së Bunës, vend ky, ku ortodoksia kishte ndërprerë zonën kompakte katolike që vinte nga veriu. Edhe familja e Topiajve në farefisni me dinastinë franceze anzhuine ishte katolike. Me 1392 përmendet një pjesëtar i kësaj familjeje si princeps catolicus. Megjithatë në një kodeks të Gjergj Hamartolit Karl Topia përmendet në formula tipike për princa të ritit ortodoks. Madje ai, më 1381, urdhëroi që të

² Luan Malltezi, Qytetet e bregdetit shqiptar gjatë sundimit venedikas, Tiranë 1988, f.49.

³ M.pl.Sufflay, vjerske prilike u Albaniji kroz vjekove, në „OBZOR“ 11, lipnja 1926, god.LXVII, br.154 f.1-2

⁴ M.pl.Sufflay, Katolicka crkva I hrvati, në Hrvatsko pravo, 10.VIII.1929, nr.5228 f.1

⁵ Acta et diplomata res Albaniae mediae aetatis illustrantia I, annos 344-1343, Vindobonae MCMXIII-MCMXVIII, f.194, doc.648, Avenione, 17.iunii 1319, doc.649, Avenione 17.iunii 1319, f.196.

⁶ A.Albaniae.I, doc.650, 17.iunii 1319 Avenione f.196.

rindërtohet nga themeli kisha e manastirit ortodoks të Shën Gjon Vlladimirit në Elbasan. I tillë ishte sfondi fetar i zonave shqiptare. Këtij sfondi iu përmbajt edhe familja Kastrioti duke manovruar me kujdes ndërmjet katolicizmit dhe ortodoksisë deri sa dominoi orientimi i parë-ai katolik. Babai i kryetrimt tonë, Gjon Kastrioti, mbante lidhje me manastirin ortodoks Hilandar në Atos. Në një⁷ akt dhurimi të shkruar, sipas vitit bizantin, më 6934 që i përgjigjet së afërmi vitit 1426 sipas erës krishtere Gjoni së bashku me bijtë e tij Stanishin, Konstandinin, Reposhin dhe Gjergjin i dhuruan manastirit të shenjtë fshatin Radostushë me kishën e Shën Mërisë së Papërlyer që është në atë fshat si dhe fshatin Trebisht. Akti i dytë i shitjes nuk ka datë. Në këtë akt, igumeni i manastirit, Atanasi në emrin e këshillit të murgjve i shet Gjonit dhe tre (jo katër) bijve të tij pargun e Shën Gjergjit me disa prona të kësaj kulle.⁸ Ky parg ne qarqet e manastirit ende quhet „Pirgu shqiptar „Pas hulumtimeve të fundit shpjegohet se Reposhi qëndronte në të si roje ushtarake me disa shqiptarë e jo si murg, siç mendohej deri më tani.⁹ Si do që të jetë jemi të mendimit se me këtë akt familja e Kastriotëve e përcillte traditën e vendit atë të orientimit fetar, i cili i mundësonte më mirë realizimin e qëllimeve të veta politike. Duke pasur prona në zonat ku shtrihej ndikimi i dy religjioneve Kastriotët ishin të hapur ndaj dy religjioneve. Mirëpo Skënderbeu u orientua kah katolicizmi, te i cili shihte mundësinë e ndihmës më të madhe, në mënyrë që të përkrahej ideja e tij e mbrojtjes së vendit nga turqit. Lufta e gjatë për primat fetar, në trevat shqiptare, nuk kishte arritur asnjëherë formën e saj të vrazhdë. Nuk kishte pasur asnjëherë shenja të fanatizmit ndërfetar. Skënderbeu, përkundër marrdhënieve me papatin, ishte i vetëdijshëm së në mesin e luftëtarëve të tij kishte edhe shumë luftëtarë të besimit lindor¹⁰. Skënderbeu u përpoq që të përfitonte sa më tepër nga të dy anët për qëllimin e tij madhor, formimin dhe mbajtjen e shtetit dhe rezistencën antiosmane. Kështu qysh ndërmjet viteve 1446-1450 abat Lazari ndërmerr aksione të rëndësishme në Romë, Napoli dhe në Burgundi për popullarizimin e luftës së Skënderbeut. Më 1447 udhëton për në Napoli, abat Pjetri, një i afërm i Skënderbeut. Ileshkvi Andreas Suma nga Albaniumi është më 1448 në Dubrovnik për shërbime në favor të Skënderbeut. Po

⁷ Burime të zgjedhura per Histoinë e Shqiperisë, shek. VIII-XV, Tiranë, 1962, f.233-234

⁸ Kristo Frasheri, Skenderbeu Jeta dhe vepra, Tiranë 2002, f.89

⁹ Po aty, f.92

¹⁰ A.Gegaj, Arberia dhe Gj.K.Skenderbe, Tuz, 2003, f.103

ashtu Gjergj Pelini abati nga Rroteci i Tivarit deri më 1463 udhëton pa ndërprerë nëpër qytetet italiane. Prej vitit 1460 iniciativën diplomatike, e merr në dorë figura e rëndësishme e kishës katolike shqiptare, Pal Engjëlli. Po ashtu klerikët shqiptarë në Dubrovnik, numri i të cilëve ishte relativisht i madh, bënë pjesë në rrethin më të ngushtë të Skënderbeut lojaliteti i të cilëve ndaj kryetrimtut ishte shumë i qartë.¹¹ Pra, Skënderbeu kishte një rrjet personal të strukturave fetare të larta që i shërbenin në mënyrë shumë efektive dhe që e mbështetnin në betejat dhe luftërat e tij. Madje, Pal Engjëlli, që e prezantonte luftën e Skënderbeut në frymën e traditës e kryqëzatave të mesjetës, kishte marrë premtime nga Papa Piu II se si kompensim për pjesëmarrje në kryqëzata do ta kurorëzonte Skënderbeun mbret. Skënderbeu me rastin e nënshkrimit të Traktatit të Gaetas e kishte parë të arsyeshme që ti dërgonte si përfaqësues të vet dy „ambasadorë“ të pajisur me fuqi të plota që në të vërtetë ishin funksionarë kisharë njërin ortodoks e tjetrin katolik, gjë që mendojmë se e shprehte unitetin fetar krahas një fuqie çfarë ishte Napoli. Por edhe idenë që ortodoksinë ta ofroj me perëndimin, i cili në këtë kohë ofronte me shumë se lindja e rraskapitur. Njëri nga ata ishte peshkopi apo zëvendës peshkopi i peshkopatës ortodokse të Krujës Stefani e që me siguri ishte shqiptar dhe tjetri ishte Nikollë de Berguci mjeshtër rregulltar i Urdhrit të dominikanëve, ndoshta me origjinë dalmatine¹², e që i përkiste kishës katolike. Skënderbeu në aspektin fetar ndiqte traditën dykonfesionale të vendit por oscilonte me kujdes ndërmjet këtyre religjioneve duke pranuar gjendjen në terren dhe duke respektuar bindjen fetare të luftëtarëve të tij. Ideja e luftës kundërosmane te papati ishte e shoqëruar edhe me idenë e kontrollimit të kishës ortodokse. Për Skënderbeun ideja e islamit të pranuar gjatë kohës së qëndrimit në oborrin mbretëror të sulltanit kishte përfunduar me rastin kur e kishte braktisur këtë oborr dhe i ishte kthyer luftës çlirimtare. Tani i kishte mbetur manovrimi ndërmjet ortodoksisë dhe katolicizmit si elemente të paevitueshme të luftës antiosmane. Në koncilin e Florentinës më 1439 ishte arritur bashkimi i kishës katolike me atë lindore vetëm formalisht, në teori, dhe tani duhej veprimi praktik. Dërgimi i priftit ortodoks në nënshkrimin e marrëveshjes së lartpërmendur nga ana e Skënderbeut na e forcon këtë bindje. Për kishën katolike Kruja përbente jo vetëm qendrën kryesore

¹¹ Shih.J.Drancolli,Shteti mesjetar i Gj.K.Skenderbeut,Peje,2001

¹² Po aty,f.310

të mbrojtjes antiosmane por edhe kufirin jugor katolik, të cilin mendonte ta çonte edhe më në jug. Lufta e Skënderbeut nga aspekti fetar i papatit na del si luftë kundër islamit por, edhe si luftë për kontrollim apo nënshtrim të ortodoksisë Në këtë kuptim Kruja por edhe Durrësi na del dykonfesional ndërkaq Ohri mbeti kala e fortë e ortodoksisë. Në fakt Liga Katolike në Shqipëri ishte pjesë e një projekti të madh papal, që kishte vepruar edhe para paraqitjes së rrezikut osman. Në vitin 1379 feudali fisnik shqiptar Karl Topia ishte anëtar i Ligës Katolike të mbretit hungarez Ludevitit, që vepronte kundër venedikasve por edhe kundër bizantit. Me këtë organizim nga Kruja përmes Kroacisë, Sllavonisë, Hungarisë e deri në Poloni, u formua vija perëndimore politike dhe fetare, e cila në shek. XV e kryente rolin e vijës ushtarake kundër osmanëve.¹³ Prandaj Skënderbeu u paraqit edhe si vazhdues politik i kësaj vije, por tani në rrethana të reja të paraqitjes së rrezikut osman. Selia e Shenjtë qëllimin e luftës antiosmane e përdori edhe si mundësi forcimi në brigjet e Adriatikut Lindor. Kështu në Bosnje filloi propagandën kundër bogumilëve. Atje aktivizoi rendin e françeskanëve i cili që tani na jep të famshmin Ivan Kapistranin. Përmes legatit papal peshkopit kroat Tomës papa më 1446 e përgatiti kurorën e artë për mbretin boshnjak Stevan Tomashin. Shqiptari Pal Dushmani nga Pulti i Poshtëm më 1443 emërohet nga papa peshkop i Svaçit e më vonë, më 1456, kryepeshkop i Krajës kur kuria romake në brigjet e Liqenit të Shkodrës themelon kryepeshkopatën pa sufragane të Krajës (archiepiscopatus Crainensis)¹⁴. Papa mori për detyrë që në mes tjerash ti lironte nga obligimet e marra ndaj sulltanit të gjithë ata të krishterë që mendonin ti rikthenin armën turkut. Në kuadër të ushtrisë së Janosh Huniadit guvernatorit të Hungarisë dhe komandantit të ushtrisë së krishterë ndodhej edhe legati papal. Përshkrimin dhe lëvizjen e ushtrisë së tij me rastin e Betejës së Dytë të Kosovës, ku ndodhej edhe legati i papës, na e jep patrici dubrovnikas Paskal de Sorigo. Prandaj kuptojmë se ofensiva luftarake e krishterëve kishte përkrahjen e papatit në dy drejtime antiosmane dhe përf forcim të katolicizmit dhe Skënderbeu e kuptoi këtë shumë mirë. Ai e përkrahu papatin për shkak të ndihmës që i duhej nga jashtë, por toleroi edhe ortodoksin për shkak të unitetit të brendshëm. Prandaj roli i tij del

¹³ Dr.M.pl.Sufflay,Hrvati u sredovjecnom svjetskom viru,“Sveslavenski Zbornik“ Zagreb,1930 f.214-241,sipas Dr.M.pl.Sufflay,Izabrani eseji,rasprave i clanci I dio,Zagreb,1999,f.18

¹⁴ Po aty,f.18

shumë delikat. Duke qenë vizionar dhe duke pasur parasysh një qellim të caktuar, preferencat fetare të Skënderbeut ishin drejt katolicizmit që e lidhte me perëndimin dhe paraqitej më premtues për qëllime të tija të luftës çlirimtare, por asnjëherë në dëm të ortodoksisë që mund ta prishte unitetin dhe tolerancën e shkëlqyer ndërkrishtere të shqiptarët. Është fakt se në planin e jashtëm Skënderbeu u lidh me katolicizmin, por në planin e brendshëm lufta e tij na del mbi regjionale, mbi fetare e mbi fisnore, na del si referencë e mbështetur në idenë e të qenunit shqiptar. Ky konstatim ndoshta mund të tingëllojë si përshkrim nacional romantik i një pjese të historisë sonë, mirëpo në këtë konstatim e mbështesim në vetë punën e tij në terren dhe në përgjigjen tani më të njohur që Skënderbeu ia dërgoi princit të Tarentit Johanës Antonius de Ursinis me 31 tetor 1460¹⁵, ku e potencon si element identifikues të popullit të vetë etnonimin epirot përkatësisht shqiptar, përmes thënies: ka ndryshuar puna, e nëse kronikat tona nuk gënjejnë, ne quhemi epirot dhe duhet ta keni në dijeni se në kohë të tjera paraardhësit tanë kaluan në vendin që ju mbani sot dhe patën luftime të mëdha me romakët dhe ne e dimë se në të shumtën e herës u ndanë me nder se sa me turp.

Mbështetur në atë që e thamë, mund të konkludojmë se Gjergj Kastrioti- Skënderbeu, duke udhëhequr një politikë të mençur nacionale, u bë modelues i fenomenit të quajtur *toleranca* ndërfetare shqiptare përkundër terrenit të vështirë që shkaktohej nga prekja e këtyre dy religjioneve pikërisht në trevat shqiptare. Në fakt kjo traditë ishte më e hershme siç përmendëm rastin e Balshajve, Topiajve apo të tjerëve që i përkisnin të dy religjioneve të krishtera. Por Skënderbeu këtë traditë e materializoi dhe e formësoi sa që nuk e humbi kuptimin as kur shqiptarët e pranuan islamizimin. Prandaj, preferenca kryesore e shqiptarëve në çdo kohë mbeti toleranca fetare, fenomen ky i cili meriton një qasje, prezantim dhe studim shumë më serioz dhe si i tillë të imponohet edhe në qarqet shkencore evropiane për t'u bërë shenjë dalluese e shqiptarëve ashtu siç ishte bërë me kohë besa apo mikpritja shqiptare.

¹⁵ Burime të zgjedhura për historinë e Shqipërisë, vëll.II, Tiranë 1962, f.331

